

Teater för barn om historiens mörker – hur mycket vågar vi berätta?

Det har gått 80 år sedan befrielsen av Auschwitz-Birkenau, ett av flera koncentrationsläger där miljoner judar mördades under andra världskriget. Mänsklighetens ondska pågår än idag med krig i Europa och världen över. Hur ska vi prata med barn om det mörka? Hur fungerar teater som en första inblick?

En lärare, publik, skolpsykolog och teaterchef berättar om vad de ser efter att ha sett Teater Martin Mutters premiär av barnteaterföreställningen *Vad noshörningen såg på andra sidan stängslet*.

Skådespelare Nils Granberg, David Levi och Åsa Gustafsson spelar i Teater Martin Mutters uppsättning av tyske dramatikern Jens Raschkes pjäs *Vad noshörningen såg på andra sidan stängslet*.

FOTO ULRICA MOHLIN

BJÖRNEN, PAPPA BABIAN OCH MURMELDJURSFLICKAN befinner sig på ett zoo mittemot ett koncentrationsläger. Vad är det för konstig rök från skorstenen på andra sidan stängslet och varför är det inga fåglar i luften?

I publiken sitter unga skolbarn. Ännu har de inte tagit del av historieundervisningen om förintelsen och folk mord. I stället blir det genom teaterns gestaltning, en fabel, som de först får ana det mörker som skett. Hur blir det?

”Vi kan inte skydda dem, men vi kan hjälpa dem att förstå.”

–Det är 80 år sen befrielsen av Auschwitz, men föreställningen handlar inte om förintelsen utan om civilkurage, och vad gör man när man ser ondska, när man ser att någon far illa? Det är ju definitivt aktuellt idag, när vi ser allt som händer runt omkring oss. Det är det viktigt att prata med barn om, säger My Soós Stave, teaterchef på Teater Martin Mutter.

My Soós Stave är chef på Teater Martin Mutter. Hon är också producent för den aktuella pjäsen.

FOTO ULRICA MOHLIN

Att de valde att sätta upp *Vad noshörningen såg på andra sidan stängslet* av tyske Jens Raschke var på initiativ av regissören Isak Hjelmskog som ville översätta pjäsen till svenska och ge den Sverigepremiär. Nu ska den efter premiärveckorna hos Teater Martin Mutter i Örebro ut på turné runt om i landet och spelas för barn som går i mellanstudiet upp till årskurs sju.

Hur kommer det sig att ni väljer att spela den här föreställningen för så unga åldrar?

– Det är så många namnkunniga personer, till exempel Hédi Fried, som menar att högstudiet egentligen är för sent i åldrarna. Vi måste börja prata med barn mycket tidigare om den här typen av frågor. Då tycker vi att från tio år är en lämplig ålder.

Barn i den åldern, de hänger med. De följer med i nyheterna. De hör vad som händer på radion. De vet vad som pågår. Vi kan inte skydda dem, men vi kan hjälpa dem att förstå, att tänka själva, att reflektera, att vara insiktsfulla medborgare, säger My.

ENLIGT TEATER MARTIN MUTTER

behövs inga historiska förkunskaper för att se föreställningen, så för att säkerställa att tilltalet fungerar för målgruppen bjuder teatern in referensgrupper där skolelever får vara med redan under repen och tycka till om pjäsen.

– Vi är ju vuxna som skapar för barn. Det är inte vår föreställning av hur barn uppfattar saker och ting som ska styra hur pjäsen blir, utan det är hur de ser det. Det hjälper oss att skapa vår föreställning ur ett barnperspektiv, säger My.

Det läggs också fokus på efterarbetet. Varje skola får en lärarhandledning med förslag på olika övningar som kan användas i undervisningen för att arbeta vidare med de olika teman som lyfts i föreställningen, bland annat om modet att stå upp för vad man tycker.

Något som karaktären björnen i pjäsen prövas för. När han anländer till djurparken ifrågasätter han det som händer runtomkring men tystas av de andra djuren, för annars, tänk om det ska gå för honom som det gick för noshörningen?

Men My är inte orolig för reaktionerna från barnen, i stället förs tankarna till de äldre rollfigurerna som barnen omges av:

– Jag litar fullt på att barnen är känslomässigt kompetenta att hantera de jobbiga scenerna. Det är nog snarare vuxna som kanske kommer ha svårare för det. Sen när man ser den här föreställningen tillsammans med barn och är lite orolig för hur det mottas, så se det som en möjlighet att prata om sådana här frågor. Och låta barnen reflektera, avslutar My.

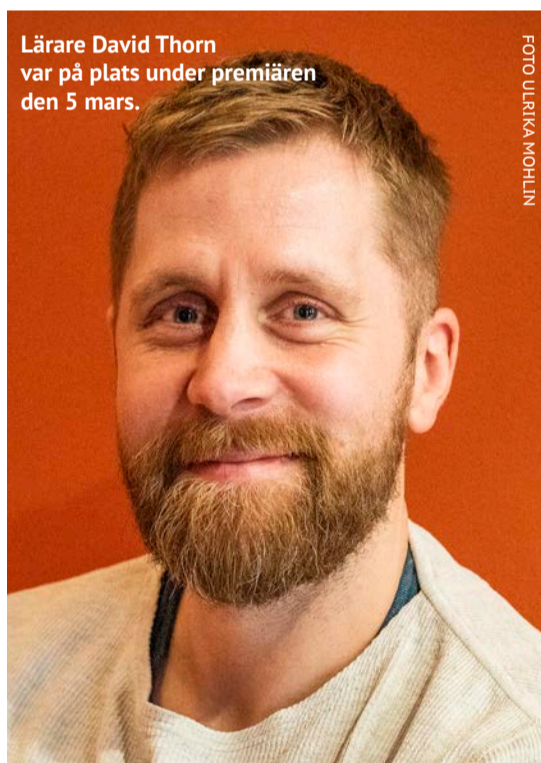
LEVERNA SER, MEN VAD ÄR DET EGENTLIGEN SOM SKER?

Det är en fråga som läraren David Thorn från Brickebackens skola arbetar med och fångar upp i samtalet med sina elever.

I föreställningen växlar skådespelarna mellan olika roller, bland annat som "stoveltrampare" och "de randiga." Pjäsen, skriven av Jens Raschke, utspelar sig på ett zoo som låg i anslutning till nazisternas koncentrationsläger Buchenwald. Berättelsen ger barnen en inblick till förintelsens historia.

”De har sett någonting men det behövs en förklaring till vad det är.”

Lärare David Thorn var på plats under premiären den 5 mars.

Han ser teaterupplevelser som en bra ingång till att kunna prata om samtid, historia och utanförskap, men också ett tillfälle att kunna referera till vad som händer i samhället. Tillsammans med elever från anpassad skola, årskurs fyra till sex, var han och såg premiärspelningen av pjäsen.

Enligt Skolverket ges inte undervisning om förintelsen och folk mord förrän i årskurs sju till nio. Har ni förberett de yngre eleverna på något sätt?

– De äldre pratar vi med om vad det här var för någonting, att det har hänt hemskheter bakåt i tiden. Många har koll på det och har sett det. Det är oftast det man har att jobba med. De har sett någonting men det behövs en förklaring till vad det är.

Han gör en referens till den pågående samhällsdebatten:

– Nu ser de Donald Trump som gör utspel och skäller ut en annan president framför kameran. De ser det, men vad är det egentligen som sker? Då ges det ett jättebra tillfälle att börja prata om det, för att ta upp det från ingenstans blir inte så himla intressant.

– Så jag tycker det är galant att hänga upp det på en teater som har en sån här koppling.

Om efterarbetet, berättar David att de har en öppen frågestund och försöker fånga upp vad eleverna undrade. Att prata om de svåra sakerna räds han inte, snarare är det sådana samtalsämnen som engagerar eleverna mest, menar David och tillägger avslutande:

– Jag menar vi stod och pratade om döden igår. Vi pratade om näringskedjor och livscyklar. Att allt ing dör, och det blev en jättediskussion kring det där.

– **ETT, TVÅ, TRE, PANG!** utropar en berättarröst. Ett tinnitus-tjut fryser ögonblicket på scen. Men låt oss backa några sekunder:

Pappa babian har växlat roll till ett av stöveltramparbarnen. Över axeln skymtas ett gevär. I höga stövlar passerar barnen zoot och spanar efter den nya björnen. I stället får de syn på något randigt. Den beväpnade pojken siktar mot andra sidan stängslet. Ett annat barn, klädd i långstripiga trasor, faller ihop. Pulsen stannar.

– Alltså, tyckte du att den var läskig? frågar Ulrika Linder sin dotter Emy, 11 år, efter att ha varit och sett den offentliga premiären.

– Nej, jag hade redan sett den en gång, berättar Emy som varit med som referensgrupp och hittills haft två lektioner om förintelsen i skolan. Men just en scen fastnade extra:

– Det var sorgset ibland, en stöveltrampare sköt en randig, det var konstigt, tyckte Emy.

Att berätta om det hemska genom en fabel, med talande djur, tyckte mamma Ulrika var ett bra sätt att tillgängliggöra för barn på. Samtidigt väcktes tankar om samtiden:

– En gripande och bra pjäs. Ett starkt sätt att beskriva en helt omöjlig situation. Just att se vad som pågår, men välja att inte se, att vända bort blicken kan också översättas till nutid, menar Ulrika.

Ulrika Linder med dottern Emy såg föreställningen ihop.

FOTO ULRIKA MOHLIN

Medan publiken ringlar ut från teatersalongen sipprar dagsljuset in över den fängslande scenografin. Ett stort berg i frigolit, som scenografen Catherine Giacomini byggt upp likt det berg som djurparken faktiskt låg på, blir i pjäsen en symbol för vyer inåt och utåt. Vägen däremellan är vad som ska fångas upp nu. Vad är det vi har sett? Hur har det kunnat ske? Nu är det dags för skolorna och de vuxna med sin pedagogik att hjälpa barnen att förstå.

”Barns rättighet är ju att få säga vad de tycker och tänker. De vuxnas ansvar är att se till att de inte utsätter sig för fara.”

Michael Dahlman är skolpsykolog och specialist i pedagogisk psykologi. Han arbetar på Engelbrektskolan i Örebro med årskurs 4–9.

MEN, VAD SÄGER PSYKOLOGIN? Finns det någon fara med att prata för tidigt i åldrarna om mänsklighetens ondska?

I ett samtal med skolpsykolog Michael Dahlman lyfter han just vikten av att både lyssna på och prata med barnen. Han tipsar om hur en uppföljning i sammanhanget kan se ut, ett efterarbete som kan delas in i tre delar:

– Om man tänker att steg ett är att lyssna och acceptera barnens reaktioner, att de reagerar som de gör. Och steg två, ge perspektiv. Alltså hur kan det här vara för andra? Hur kommer det här vara för dig i framtiden? Steg tre är att prata om vad vi kan göra tillsammans, för att stötta varandra eller göra något gott av det vi har lärt oss.

Att man både känner sig förstörd själv och att man är bättre rustad för att förstå andra, det är ett resultat av ett bra samtal, menar Michael.

– Våga ha med både tankar och känslor i samtal också. Man kan få tankar om saker eller man kan ha olika argument, men man kan också känna på olika sätt. Och båda de här delarna kan få vara med i samtalet. Annars blir det inte en fullständig analys av vad man har varit med om. Han tillägger:

– Om alla samtal syftar till det, då är det en bättre värld, tänker jag. Och det är tyvärr ganska långt ifrån det politiska samtalet idag.

Att säga ifrån när någonting känns fel, det är vad som kännetecknar civilkurage – och ett tema som barnen får fundera på i pjäsen. Men hur mycket ansvar av civilkurage ska vi lägga på de små?

Till skillnad från vuxna så har barn väldigt nära mellan idé och handling och uppvisar därför ofta civilkurage, säger Michael och förtydligar:

– Barns rättighet är ju att få säga vad de tycker och tänker. De vuxnas ansvar är att se till att de inte utsätter sig för fara. Att lyssna på barnen är också vuxnas ansvar.

Om att spela en föreställning om förintelsen för en yngre målgrupp menar Michael inte utgör någon risk, däremot tror han att skolan och vuxna ska vara mer rädd för att elever stöter på de här frågorna oförberedda.

– Alltså det kan vara värre för dem att råka höra något på nyheterna. Det är inte på deras nivå. Men att få det i en pjäs och ett samtal i skolan kanske rustar dem bättre för det de hör på nyheterna sen, säger Michael.

Han lyfter styrkor som en teaterupplevelse kan ge. När vi ser andra människor uttrycka tankar och känslor i ett rum övar det vår inlevelseförmåga. Och med stöd av fiktionen kan det hjälpa oss att närma oss, och hantera, det som händer i verkligheten. Men nyckeln, när det gäller att prata om svåra saker, det är att lägga det på målgruppsnivå.

Hur vet man hur den nivån ska läggas?

– Det kräver kunskap om barnet.

Så, det handlar om att som lärare ha en nära relation till sina elever?

– Ja, att lära känna sina elever. Och ett sätt att veta vilken nivå de är på, det är att lyssna på vad de spontant pratar om. Lyssna på rasten. De kanske pratar om de här sakerna redan.

Fakta om *Vad noshörningen såg på andra sidan stängslet*

FOTO ULRICA MOHLIN

Åsa Gustafsson i rollen som en av "de randiga".
I bakgrunden, från vänster i bild, syns
skådespelarna Nils Granberg och David Levi.

Tema: Civilkurage, moraliska dilemman, världshistoria

Målgrupp: Årskurs 4–7

Speltid: ca 60 min

Sverigepremiär: 5 mars 2025

Medverkande: Åsa Gustafsson, David Levi och Nils Granberg

Manus: Jens Raschke

Översättning: Maria Tellander

Regi och bearbetning: Isak Hjelmkog

Scenografi & kostym: Catherine Giacomini

Ljuddesign: Johan Stohne

Ljus & teknik: Johan Dahlström

Producent: My Soós Stave

Förlag: Colombine Teaterförlag & Drei Masken Verlag GmbH München

Källa: martinmutter.com